

Данило Ванькович

доктор економічних наук, професор

Львівський національний університет імені Івана Франка,

м. Львів, Україна

danylo.vankovych@lnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-2961-5151

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА «ЗЕЛЕНОГО» ІНВЕСТИВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Актуальність. 25 червня 2024 року у Люксембурзі розпочалася Міжурядова конференція, яка офіційно дала старт перемовинам про вступ України до Європейського Союзу. Вони будуть проводитися за 35 різними розділами (так званими «главами»), що охоплюють різні сфери, в тому числі й щодо дотримання європейських екологічних стандартів та норм. Після підписання Кіотського протоколу саме Європейський Союз став безумовним лідером світового руху до «зеленого» розвитку, активно поширюючи екологічні цінності та пропонуючи інтегративні механізми міжнародної взаємодії в програмах протидії кліматичним змінам. Аналіз зазначених програм та документів дає змогу виокремити імперативи, на які спиратиметься кліматична політика ЄС у найближчі десятиліття [12, с. 99]: жорсткі вимоги до енергоефективності та розвиток базису водневої економіки; трансформація автомобільної галузі через перехід індустрії на електродвигуни або альтернативні водневі технології; розширення системи торгівлі викидами на усі види транспорту, у т.ч. судноплавство та авіаперевезення; посилення податкового навантаження на викиди через впровадження, з першого жовтня 2023 року, механізму прикордонного вуглецевого корегування (Carbon Border Adjustment Mechanism, CBAM); заохочення політики фінансової підтримки та розширення її джерел. Для України усі зазначені тренди кліматичної політики ЄС повинні

стати орієнтиром формування та реалізації фінансової політики «зеленого» інвестування та стратегічного розвитку економіки у фарватері євроінтеграційних процесів.

Проблему зміни клімату неможливо вирішити спорадичною імплементацією окремих інструментів фінансової політики, а лише системним та послідовним реформуванням усієї економіки країни з огляду на принципи низьковуглецевого зростання. Враховуючи це, пріоритетними кроками, в контексті удосконалення фінансової політики «зеленого» інвестування має бути суттєве підвищення ролі вуглецевого податку в кліматоохоронній політиці України та формування вітчизняного ринку вуглецевих кредитів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці фінансової політики «зеленого» інвестування, продовж останніх років, присвячено цілу низку наукових публікацій, як в Україні, та і за її межами. Основними напрямками дослідницьких пошуків є зміни в податковому регулюванні екологічних процесів, екологічне оподаткування як інструмент «зелених» фінансів, визначення ціни вуглецю в Україні та практики використання надходжень від податку на CO₂, оцінка впливу екологічного оподаткування на активізацію фінансування природоохоронних витрат та впровадження екоінноваційних проектів, проблеми та перспективи екологічного оподаткування в Україні, специфіка формування податкової політики при розробці вуглецевого податку, дослідження вуглецевих податків в ЄС, шляхи вдосконалення податку на викиди двоокису вуглецю в Україні, регресивність податку на вуглець, ефективність державних субсидій тощо [1-22].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне значному науковому доробку вчених щодо зазначеної проблематики, окремі питання потребують уточнення та додаткового висвітлення. Зокрема, недостатньо опрацьовано тематику вуглецевого ціноутворення як чинника підвищення ефективності механізму реалізації фінансової політики «зеленого» інвестування в умовах євроінтеграції та повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміна «траєкторії» світової економіки в напрямі сталого розвитку активізує конкуренцію урядів, ТНК, інституційних інвесторів і домогосподарств щодо мобілізації «зелених» інвестицій у низьковуглецеву та кліматично стійку інфраструктуру, розвиток відновлюваної енергетики, проведення промислової на енергетичної модернізації тощо.

В цьому контексті логічним є трактування «фінансової політики «зеленого» інвестування» як творчої діяльності, а саме – реагування її організаторів на нелінійні процеси у відкритій соціально-економічній системі, вирішення проблеми стабілізації структурних зсувів, компенсації, нейтралізації «шкідливих» коливань з метою досягнення Цілей сталого розвитку. При цьому необхідно враховувати, що фінансова політика «зеленого» інвестування повинна ґрунтуватися на усвідомленні того, що її інструменти здійснюють перш за все опосередкований вплив на стан навколишнього природного середовища, а отже потребує цільових кількісних та вартісних орієнтирів та моніторингу їх досягнення з метою відповідного корегування.

В контексті даної статті розглянемо детальніше інструменти податкового регулювання з допомогою податку на вуглець та фінансового забезпечення з допомогою вуглецевих кредитів. Зазначені інструменти відносяться до прямих методів вуглецевого ціноутворення.

Міжнародна дослідницька неурядова організація World Resources Institute у своїй публікації наводить параметри, які формують систему вуглецевого ціноутворення [6].

1. Охоплення: а) плата може збиратися лише за викиди CO₂ або за інші викиди парникових газів; б) система може охоплювати всі сектори економіки чи окремо визначені сектори; в) сплачують усі забруднювачі без винятку чи лише після заздалегідь визначеного порогу викидів. Ширше охоплення загалом дає змогу уникнути більшої кількості викидів і зробити це дешевше.

2. Точка оподаткування. Збирати плату за вуглець можна як на етапі «входу» енергоресурсів в економіку (видобуток або імпорт газу), так і на етапі їх використання. Так, на етапі «входу» ціна

може охопити більший обсяг викидів та адмініструвати грошовий потік лише від декількох суб'єктів. На етапі використання збирати гроші за викиди приватних авто, у житловому секторі та від інших дрібних джерел складніше. Можлива різна комбінація цих двох підходів.

3. Звітність та верифікація. Чіткий контроль звітності за викиди є ключовою передумовою для вуглецевого ціноутворення. Оскільки охоплені системою організації будуть прагнути занижувати свої викиди, верифікація їх обсягів є обов'язковою. Це може здійснювати незалежна третя сторона або ж можна запровадити високі штрафи за неправдиву звітність.

4. Встановлення ціни чи обмеження на викиди. Ці два рішення потребують чутливого балансу політичних, економічних та екологічних інтересів. Відповідно до кліматичних міркувань, ціну можна визначити, ґрунтуючись на очікуваних збитках від змін клімату. З фінансових міркувань – залежно від мети використання надходжень. Звичною практикою є поступове підвищення ціни та/чи підвищення обмежень на викиди, щоб бізнес мав час адаптуватися.

У своїй найпростішій формі податок на вуглець охоплює лише викиди CO₂. і є одним із прямих варіантів вуглецевого ціноутворення, джерелом додаткових надходжень до бюджету, які можна спрямувати на розвиток кліматично-дружніх технологій, компенсації росту тарифів на енергію для вразливих груп населення та інші цілі, не пов'язані з кліматом.

Як видно з рис. 1 на якому наведена структура податків, спрямованих на обмеження викидів парникових газів в європейських країнах. Усю їх сукупність представляють акцизні податки та енергетичні ресурси та податки на викиди вуглецю. В свою чергу останні поділяються на податки на споживання енергетичних ресурсів та податки на фактичні або виміряні викиди CO₂ у складі податків на забруднення довкілля.

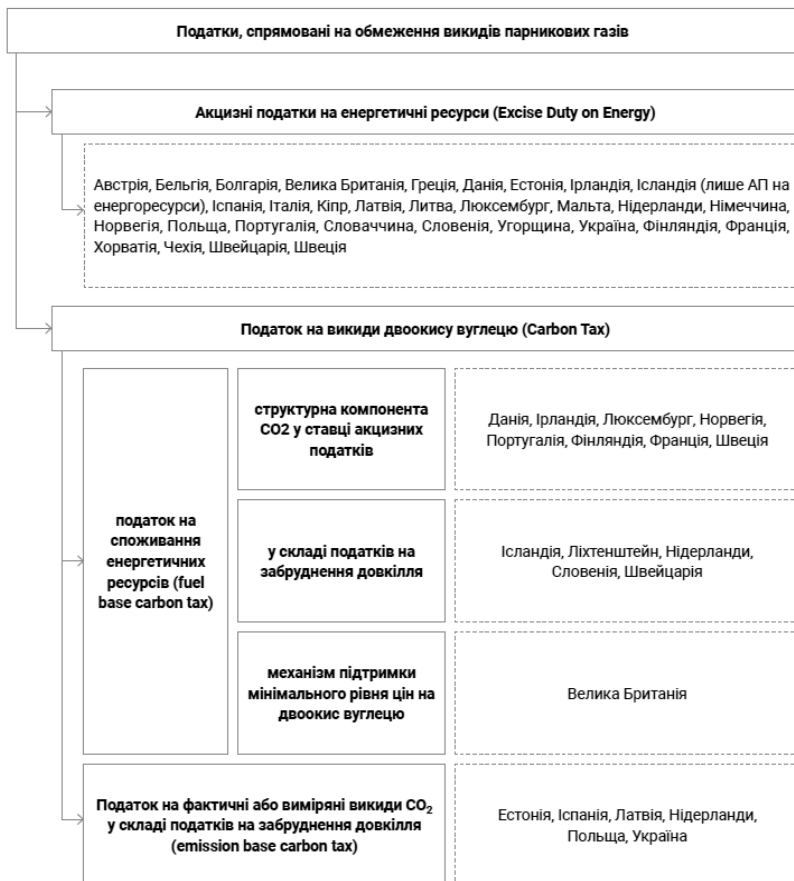

Рис. 1. Структура податків спрямованих на обмеження викидів парникових газів в Європейських країнах.

Джерело: [13, с. 8].

На рисунку 2 наведено інформацію про ставки вуглецевого податку та частку парникових газів, що ними охоплюється. Найбільші ставки податку встановлені в Ліхтенштейні та Швейцарії (120,16 Євро), а найнижчі Україна та Естонія 0,75 та 2 Євро відповідно.

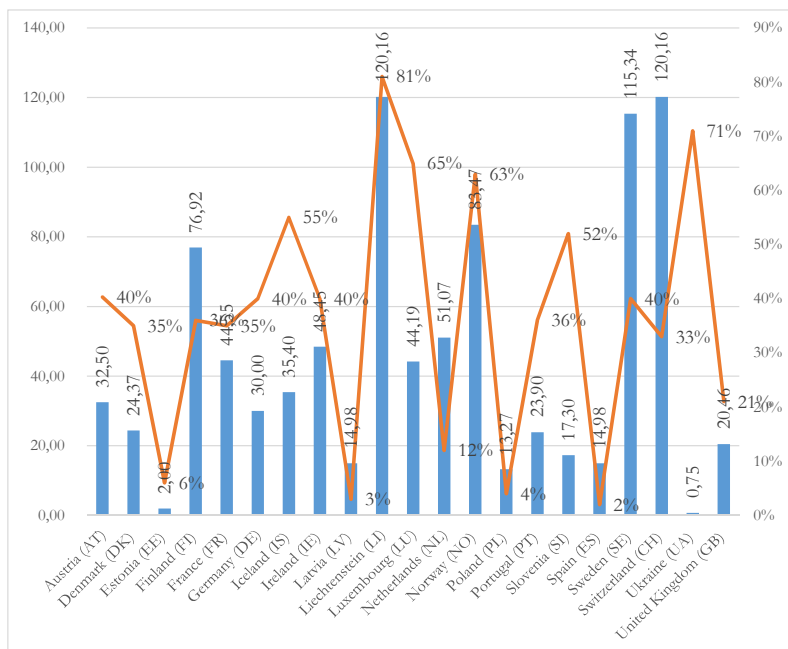

Рис. 2. Ставка вуглецевого податку в Євро (€) та частка парникових газів, що ним охоплюються в окремих країнах Європи станом на 31 березня 2023 року.

Джерело: побудовано автором за даними: The World Bank, «Carbon Pricing Dashboard,» last updated Mar. 31, 2023, [https:// carbonpricingdashboard.worldbank.org/map_data](https://carbonpricingdashboard.worldbank.org/map_data).

Як зазначають дослідники Світового банку ціни на викиди вуглецю залишаються невідповідними амбітним кліматичним цілям, встановленим Паризькою угодою. Щоб досягти суттєвих змін, необхідно покращити як покриття вуглецевих викидів, так і підвищити рівень їх ціни (рис. 3). Оціночні значення ціни вуглецевих викидів для досягнення цілей щодо обмеження підвищення глобальної температури до 1,50C становлять 226-385 дол. США/тCO₂екв., а обмеження до 20C – 63-127 дол. США/тCO₂екв. У 2024 р. лише сім інструментів ціноутворення на викиди

вуглецю, що перевищують менше 1% світових викидів парникових газів, досягли ціни на рівні або вище мінімального значення з поправкою на інфляцію в 63 дол. США/тCO₂екв. Для прикладу, в Україні у 2024 р. діє податок за викиди двоокису вуглецю у розмірі 0,77 дол. США за т CO₂екв (30 грн/ т CO₂екв.), що є одною із найнижчих цін на викиди вуглецю у світі.

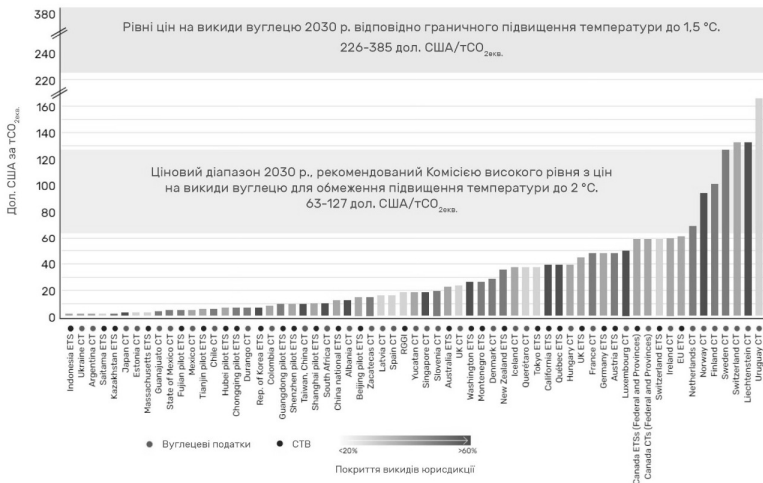

Рис. 3. Ціни та охоплення ЕТБ і вуглецевих податків станом на 1 квітня 2024 р.

Джерело: [7]

Крім того станом на 2023 рік лише 25% глобальних викидів парникових газів покриваються вуглецевим ціноутворенням, що сповільнює динаміку росту світових доходів від нього (рис. 4). Так за підсумками 2023 року загальний дохід склав 104 млрд дол. США.

Щодо України, то частка екологічних податків у структурі податкових надходжень до Зведеного бюджету України скоротилася з 0,57% у 2019 році до 0,26% у 2023 р.

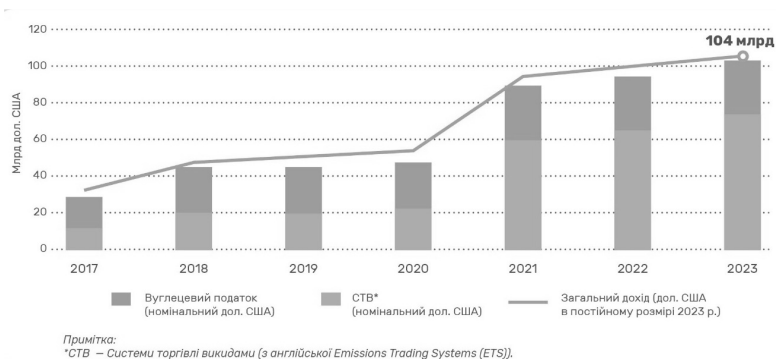

Рис. 4. Динаміка світових доходів від ціноутворення на викиди вуглецю.

Джерело: [7]

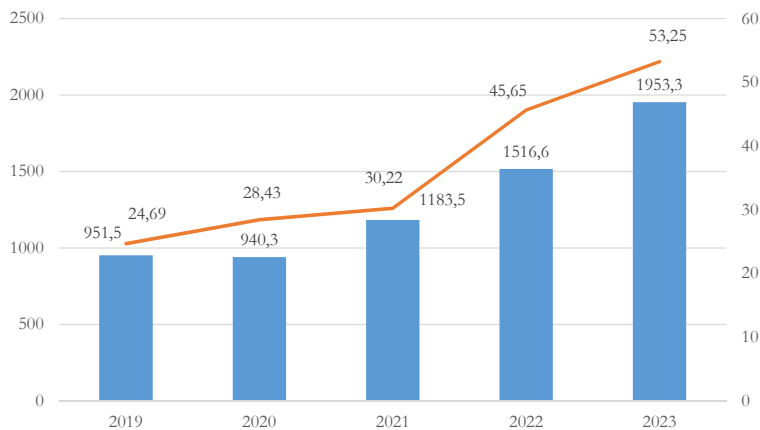

Рис. 5. Надходження екологічного податку який справляється за викиди в атмосферне повітря діоксиду вуглецю (млн грн) та його частка в структурі екологічного податку (%).

Джерело: побудовано автором за даними: Державна служба статистики України <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Як випливає з рисунку 5 в Україні має місце позитивна динаміка щодо росту частки надходжень екологічного податку який

справляється за викиди в атмосферне повітря діоксиду вуглецю з 25% в 2019 році до 53% в 2023.

Після спілкуючись з керівниками підприємницьких структур можна констатувати, що зниження викидів завжди сприймалося бізнесом скоріше як тягар, аніж як можливості. Проте питання кліматичної політики – це питання грошей, фінансових ресурсів, адже платити доведеться у будь-якому разі – або за діяльність з адаптації, або за наслідки бездіяльності.

Результати економічних досліджень частіше за все не підтверджують суттєвого прямого впливу екоподатків на макропоказники, через що дослідження екологічної політики в ЄС та світі зазвичай фокусуються на оцінці екологічного ефекту екоподатків – зменшення негативного впливу на навколишнє середовище (зменшення обсягу викидів парникових газів) [21].

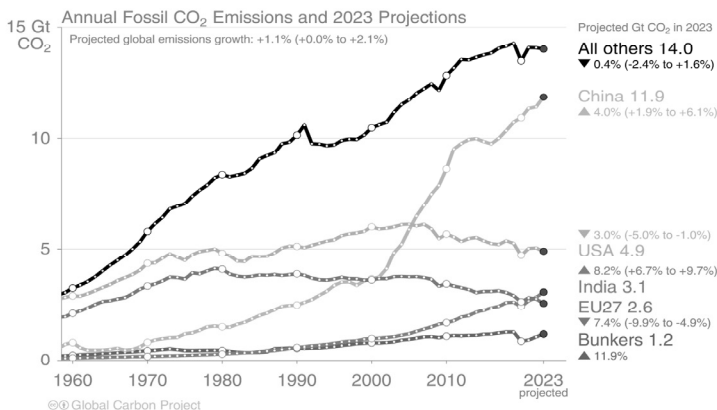

Рис. 6. Динаміка обсягу викидів двоокису вуглецю у зв'язку із використанням викопного палива*.

Джерело: Global Carbon Project 2023 <https://www.globalcarbonproject.org/carbonbudget/>

На рисунку 6 наведена річна динаміка обсягу викидів двоокису вуглецю у зв'язку із використанням викопного палива. Якщо Європейський Союз та США показують позитивну, хоча й

повільну динаміку щодо скорочення емісії CO₂, то Китай лише за підсумками 2023 року збільшив обсяг викидів на 4%.

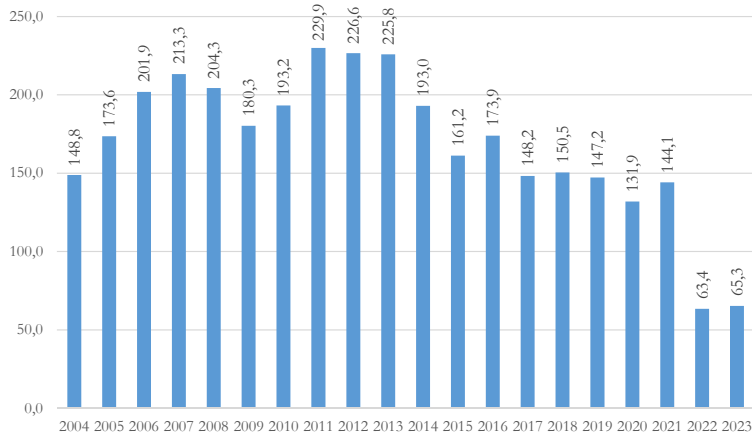

Рис. 7. Викиди діоксиду вуглецю в атмосферне повітря України, млн т.

Джерело: побудовано автором за даними: Державна служба статистики України <https://www.ukrstat.gov.ua/>

В Україні, рисунок 7, скорочення обсягів виробництва після розпаду Радянського Союзу та подальші коливання ВВП внаслідок кризових явищ у 2008, 2014 рр., а також масштабні військові дії з 24 лютого 2022 р. призвели до зниження вуглецевого відбитку вітчизняної індустрії через скорочення масштабів економічної діяльності.

Щодосистемиторгівлівикидами(вуглецевихкредитів)вУкраїні, то 10 червня цього року на сайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України було опубліковано запрошення до обговорення проекту Стратегії впровадження системи торгівлі квотами на викиди парникових газів який розроблений Міндовкілля спільно з Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ) за підтримки уряду Німеччини.

Серед проблем, які обумовили прийняття Стратегії, варто виділити невідкладність впровадження фінансових механізмів,

які дозволяють спрямувати кошти від продажу квот на викиди парникових газів на підтримку інновацій, екологічних ініціатив та адаптації до зміни клімату.

Вуглецеві кредити («carbon credits») – (як правило, один вуглецевий кредит відповідає 1 тонні викидів у CO₂ еквіваленті). Наявність попиту та пропозиції вуглецевих кредитів привело до створення вуглецевих ринків (систем торгівлі викидами), де відбувається купівля-продаж відповідних вуглецевих одиниць.

Компанії можуть використовувати вуглецеві кредити для різних цілей: як право на викиди певної кількості парникових газів внаслідок своєї діяльності; як компенсацію викидів від своєї діяльності, в т.ч. для досягнення статусу вуглецевої нейтральності; як актив, який є предметом торгівлі і отримання прибутку.

Для утворення вуглецевих одиниць необхідно кілька важливих елементів: власне проект або ініціатива, які скорочують викиди парникових газів; регуляторне середовище, міжнародні правила або добровільний стандарт, які визначають правила утворення вуглецевих одиниць та методології розрахунку скорочень викидів парникових газів; електронні реєстри, які здійснюють випуск та облік вуглецевих одиниць, а також транзакції з ними.

Висновки перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи варто підтримати думку І. Максимової, що потенційне зростання ВВП у найближчі роки після перемоги та закінчення війни, що буде супроводжуватися масштабуванням металургії, транспорту, будівництва та інших енергоємних галузей має бути «зеленим» та кліматично нейтральним [13, с. 105].

Проведене дослідження свідчить про те, що оцінювання взаємозв'язку екологічних податків та параметрів сталого розвитку має бути покладено в основу розробки фінансової політики «зеленого» інвестування, спрямованої на зменшення навантаження на навколишнє природне середовище та цільового фінансування захисту екосистеми за рахунок надходжень від сплати екологічних податків.

Реформи «зелених» податків та субсидій на викопне паливо є терміновими і можуть допомогти країнам отримати додаткові податкові надходження, одночасно прискорюючи інвестиції у

відновлювані джерела енергії. При цьому треба враховувати, що супутні вигоди, отримані в результаті своєчасних податкових реформ, переважають вартість бездіяльності.

Отже, нині нагальним є перегляд кліматичної політики України та інструментів ціноутворення на двоокис вуглецю (CO₂). Серед яких варто виділити акцизне оподаткування енергоресурсів, поступове введення національної системи торгівлі викидами та удосконалення підходів до оподаткування викидів двоокису вуглецю. Саме це і стане об'єктом наступних наукових досліджень.

Література

1. Bima M, Setiawati Rh., Agustin D., Djasuli M. (2023). Carbon Tax Research Trend. *Ilomata International Journal of Tax and Accounting*. 5. 97-113. 10.52728/ijtc.v5i1.1002.
2. Jules Linden, Cathal O'Donoghue, Denisa M. Sologon, (2024) The many faces of carbon tax regressivity – Why carbon taxes are not always regressive for the same reason, *Energy Policy*, Volume 192. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421524002301>
3. Jun Lin, Yanan Li, Yanjun Qian, Guoquan Liu, (2024) Effectiveness of government subsidies for biomass-based industries: Incorporating the feedstock acquisition process, *Energy Policy*, Volume 192. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421524002714>
4. Mengden A. (2023). Carbon Taxes in Europe. Retrieved from: <https://taxfoundation.org/data/all/eu/carbon-taxes-in-europe-2023/#timeline>
5. Naef A. (2024). The impossible love of fossil fuel companies for carbon taxes, *Ecological Economics*, Volume 217. Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800923003087>
6. Putting a price on carbon: a handbook for U.S. policymakers. (2015) Working paper. WRI. Retrieved from: <https://www.wri.org/research/puttingprice-carbon>.

7. Ritchie H., Rosado P. (2022) - «Which countries have put a price on carbon?» Published online at OurWorldInData.org. Retrieved from: <https://ourworldindata.org/carbon-pricing>
8. World Bank. 2024. State and Trends of Carbon Pricing 2024. Washington, DC: World Bank. DOI: 10.1596/978-1-4648-2127-1.
9. Бойко Л. І., Мацієвич Т. О. Зміни в податковому регулюванні екологічних процесів. *Молодий вчений*. 2018. № 3 (55). С. 316–321.
10. Булавинець В. М. Екологічне оподаткування як інструмент «зелених» фінансів. *Ефективна економіка*. 2020. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8462>
11. Єременко І. О. Ціна вуглецю в Україні та практики використання надходжень від податку на CO₂. Екодія. URL: <https://ecoaction.org.ua/tsina-vuhletsiu-v-ua.html>
12. Клименко Т., Сидоренко О., Гливенко В. Екологічне оподаткування в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 3 (35). С. 183–195. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3\(35\)-183-195](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3(35)-183-195)
13. Максимова І. Інтеграція кліматичних політик України та ЄС на засадах діджиталізації. *Журнал європейської економіки*. 2023. Том 22. №1. С. 94–109.
14. Новицька Н., Хлебнікова І. Шляхи вдосконалення податку на викиди двоокису вуглецю в Україні. Аналітичний звіт LibMod. URL: https://ukraineverstehen.de/wp-content/uploads/https://ukraineverstehen.de/wp-content/uploads/LibMod_Аналітичний-звіт_податок-CO2.pdf
15. Новицька Н. Вплив екологічного оподаткування на активізацію фінансування природоохоронних витрат та впровадження екоінноваційних проєктів. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 1. С. 14–21. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-2>
16. Паризька угода / База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61#Text (дата звернення: 04.08.2024).

17. Самко О. Проблеми та перспективи екологічного оподаткування в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 1 (33). С. 184–197. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1\(33\)-184-197](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1(33)-184-197)
18. Самусевич Я. В., Солодуха М. В., Теницька І. А. Дослідження впливу екологічних податків на показники сталого розвитку суспільства. *Економіка і суспільство*. 2017. №13. С. 938-945.
19. Стащук О., Бояр А., Дзямулич М. Специфіка формування податкової політики при розробці вуглецевого податку. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-70>
20. Сушик О. В. Правова характеристика Паризької угоди як основи формування національної політики протидії змінам клімату (кліматичної політики). *Нове українське право*. 2021. Вип. 4. С. 124-130.
21. Україна і політика протидії зміні клімату: економічний аспект. Аналітична доповідь / за заг. ред. В. Р. Сіденка та О.О. Веклич. Київ: Заповіт, 2016. 208 с.
22. Федчишин В. Застосування екологічних податків в Україні: Аналітична записка. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/environmental-taxes-in-ukraine-policy-brief>
23. Єременко І. Ціна вуглецю в Україні та практики використання надходжень від податку на CO₂ / за ред. Є. В. Засядько. Київ: Центр екологічних ініціатив «Екодія», Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2021. 34 с.
24. Штик Ю. В., Семенова Д. О., Миронович Є. О. Екологічне оподаткування в умовах сталого розвитку. *Підприємництво та інновації*. 2022. Випуск 25. С. 114-118.